

SZEMLE

MINDENSZENTEK ÉS HALOTTAK NAPJA

A Mindszentek ünnepét hovatovább felfalja a Halottak napja. Az ünnep estéje a liturgia szerint is áthajlik a következő nap gondolat-körébe: a mindenszenteket dicsőítő ünnepi vecsernye fehér-arany ragyogása után fekete palástot ölt a pap és a hívekkel elmondja a halottak vecsernyéjét. Este pedig zsúfolt templomokban tartják meg a Halottak estéjét. Már az ünnep délutánján feketéllenek a temetők a látogatóktól, akik a virágokkal díszített sírokon gyertyákat égetnek. Nagyon sokan, akik ráérnek erre, már az ünnep reggelén a templom helyett a temetőbe mennek és Mindszentek ünnepén, már egy nappal előbb, mint kelene, a Halottak napját ülik meg. A Mindszentek ünnepének elhomályosulását bizonyítja Bálint Sándor, a vallási néprajz hazai úttörője is, aki Mindszentekkel kapcsolatban egyetlen vallásos népszokást sem tud hozni, hanem az ünnep címkéje alatt csupa halottaknap-i szokást regisztrál. (Népünk ünnepei 295—297. l.)

Talán nem lesz érdektelen, ha újra felragyogtatjuk ennek a mindinkább halványodó ünnepnek derüs fényét. Mindszentek gondolatvilága a keresztény ókorban gyökerezik. Vége van immár a véres üldözéseknek; számlálatlan vértanu sárját látják a hívek is; kezdik őket feledni, az utak mentén a monumentumokban, a földalatti folyosókban: a coemeteriumokban eltemetetteket. Egészen természetes, hogy néhány évtizeddel később már egy kollektív ünnep megülésével róják le a hála adóját a feledésbe merülni kezdő vértanuk emléke iránt. Ez a folyamat Keleten kezdődik el, hiszen az egyháztörténetírás atyja, Eusebios tanúsítja, hogy a római Birodalom keleti részében sokkal több vértanu koronáztatott meg, mint Nyugaton.

A vértanuk összpontosított ünnepe Keleten már a IV. században kialakul. A legelső ünnep tanuja Szent Efrém, szír egyházatya, aki 359-ben ezen a napon éneklé meg Nisibisben a világ valamennyi vértanuját G. Bickell, *Carmina Nisibena* p. 23.). Mennyire általános volt a törekvés minden vértanut megünnepelni, mutatja, hogy 380 körül Antiochiában Aranszajú Szent János a Pünkösöd utáni vasárnapon már dicsőítő beszédet mond „minden szentek tiszteletére, akik az egész világon vértanuhaltak”. (P. G. 50, 705—712.) Híres beszédét így kezdi a minden idők legnagyobb egyházi szónoka: „Amióta Pünkösöd szent ünnepét befejeztük, nem telt be a napok hetes száma még, és újra magához vonz minket a vértanuk kara, vagy inkább a vértanuk tábora és serege...” és dicséri kiontott véréket: „Látták az angyalok ezt a vért, és gyönyörködtek; a démonok megborzadtak, maga az ördög reszkett... üdvösséges vér volt az, szent és az éghez méltó vér, amely az Egyház szépséges fáit állandóan öntözi...” — Harmadik ünnepet is találunk a keleti szír egyházban: a húsvét nyolcadába eső pénteken ünnepelik meg minden vértanu emlékét egy 412-ben írt szír martirológium szerint (W. Wright, *An ancient Syrian Martyrology* 1865).

A keleti egyház a mai napig a Püünkösöd utáni vasárnapon üli meg a Mindenszentek ünnepeét. A nyugati egyházban sokáig tartott, amíg a gondolat általános liturgikus ünneplést kapott. Rómában a VI. században megtaláljuk már a Püünkösöd utáni vasárnapot és a húsvét nyolcadába eső péntek megülését: a Würzburgi comes (szentlecke-jegyzék) tanuskodik erről. Két ünnepe is volt tehát Rómában a „Minden-vértanuknak“, de még nem volt szent helyük. Ezt egy a Kelettel szoros érintkezésben lévő pápa, IV. Bonifác teremtette meg. Phocas bizánci császártól elkérte és meg is kapta a már több, mint száz év óta bezárt „minden istenek templomát“: a Pantheon. Ezt a pogány tempomot akkor építtette Marcus Agrippa, többszörös konzul, mikor Róma meghódította a világot és Augustus császár uralkodása alatt, sok háború után, a római istenek békeje virradt a földtekére. IV. Bonifác pápa 609 május 13-án ünnepélyesen felszentelte a Pantheon. Róma püspöke, a Nero által keresztrefeszített Szent Péter utóda, megjelent a Callistus-féle katakombák ötemelet mélységben húzódó folyosóin és 28 ékesen fel díszített kocsira rakatta a vértanuk tetemeit. Az óriási néptömeg ujjongó énekek kísérete a vértanukat, akik végül is győztek az üldözés fölött. A körmeneti diadalének szövege megmaradt a római Pontificale-ban, egész csekély változtatással: „Kellemes legyen kijöveletek, utatokat öröm kísérete, íme reszketnek a híres hegyek s a halmok ujjongva várnak titeket. Jelenjetekek meg Isten szentjei, hagyjátok el harcotok színhelyét, lépjetekek be Rómába, mely szent helyre változott. Áldjátok meg a római népet, itt kísér benneteket a templomba, mely a hamis istenek lakóhelyéből a tettek lett és velétek együtt imádja az Úrnak fölségét.“ (P. Guéranger által helyreállított szöveg.) Ettől az évtől kezdve május 13-a nagy ünnepe lett a római népnek és a Pantheon ettől kezdve a mai napig a „Vértanus Mária“ (S. Maria ad Martyres) templomát nevet viseli. Az ünnepen a kupola nyitott részén, a lucernariumon keresztül az ünnepi mise alatt rózsaszirmok esőjét hullatták a hívekre; a rózsák ünnepe, a rosatio, a középkor folyamán augusztus 5-ére került, amikor a S. Maria Maggiore búcsúját ünnepelték. Miért éppen május 13-án ünnepelte IV. Bonifác pápa a Pantheon felszentelését, egészen világos: hiszen láttuk, hogy Keleten már 150 évvel előbb minden vértanuk emléke volt ezen a napon. Lehetséges, hogy a Lemuria napjára is gondoltak; máj. 9., 11. és 13. napján ugyanis az ártó szellemeket akarták távol tartani a pogány rómaiak. Az ókor egyházi írói és szónokai nem győzik dicsélni a szentek erekyéit, hogy távol tartsák a hívektől a gonosz szellemeket. Mindez ajánlhatta május 13-át, amely számításunk szerint 609-ben keddi napra esett; a pápa különben minden biztonnyal vasárnapon tartotta volna meg a Pantheon dedikációját.

Újabb lépést jelent az ünnep fejlődésében III. Gergely (731—741) pápasága: ettől kezdve már nemcsak a vértanukat, hanem minden szentet tisztelnek. A keleti származású pápa a Szent Péter bazilika egyik oratóriumát, mellék-kápolnáját, 732-ben „az Üdvözítő, a szent Isten-szülő Szűz Mária a mi Asszonyunk tiszteletére, valamint a szent apostolok, vértanuk és Krisztus hitvallói, a tökéletes igazak tiszteletére“ szentelte fel. Immár készen van Rómában a Mindenszentek tiszteletének

helye. Miért tette meg III. Gergely pápa ezt a lépést, korának története megmagyarázza. A római birodalom keleti felében ekkor már hat esztendője dúlt a képrombolás; mindenfelé összetörték és elégették a szentképeket és szobrokat. Rómának egész környékét, a Latiumot, a longobard hordák pusztították, feldúlva, kirabolva és felgyújtva a templomokat; még a rómakörnyéki szent helyeket sem lehetett biztonságban látogatni. A pápa ezzel az oratóriummal s a benne mindennap a Mindenszentek tiszteletére végzett szolozsmával és misével, engesztelést akart adni az Istennek és meggyalázott szentjeinek.

Nem tudjuk biztosan, melyik napon történt a világ első Mindenszentek-kegyhelyének felszentelése.

Tény azonban az, hogy ettől kezdve, a VIII. század második felében már november 1-én is kezdik ünnepelni a Mindenszenteket. Nem május 13-ikának ünnepe került november 1-re; hiszen ez a régi ünnep egyre soványodó jelentőségben megmaradt a késő középkorig. Még régi magyar liturgikus könyvek, így pl. a Pray-kódex is emlegeti. A november kalendáján, azaz elsején történő ünneplésnek ebből az időből már tanui vannak: Európa nagy tanító mestere, tiszteletreméltó Bedának Martirológiuma és Egbert, yorki püspök Pontificaléja. A század végéről valónak gondolom az ugyancsak angolszász Alkuin levelét (P. L. 100, 296; Ep. 91.). Ebben Nagy Károly fő-liturgikusa ezt írja az ünnepről: „Ezt a szentséges ünnepet háromnapos böjtöléssel, imádsággal, misék mondásával és egymásért való alamizsnák adásával, őszinte áhitattal előzzük meg.“ Az új ünnep hivatalos elismerést nyert 835-ben, amikor Jámbor Lajos császár IV. Gergely pápa tanácsával az ünnepet egész birodalmában elrendelte, amint kortársa, Ado, viennei püspök erről tanuskodik. (P. L. 123, 387.)

Homályos kérdés, miért éppen november 1-ét tették meg az ünnep dátumává. A szakértők szerint ez „nem egészen világos“, „nehéz megismerni“, így mondja Ildefonso Schuster bibernok (Liber sacramentorum, német ford. IX. Regensburg, 1931, 78.) és Mario Righetti (Manuale di storia liturgica II. Milano, 1946, 315.) A november elsejei dátum kiválasztását azonban mégis megokolhatjuk. Egyháztörténeti szempontból ismert tény, hogy a VI. század eleje óta Hispaniában és Galliában szokás volt november kalendáját három vezeklőnappal megülni, amint 517-ben egy hispániai és 567-ben egy lyoni zsinat elrendeli (Conc. Gerund. can. 3. és Conc. Lugdun. II. can. 6.: Mansi 8,549 és 9,786.). Ezek a napokon „litániát“, vagyis könyörgő- és böjti-napot kellett tartani, azaz a húseledeltől és a bortól tartózkodni. Miért rendelték Gallia és Hispania püspökei ezeket a vezeklő gyakorlatokat november kalendájára, azzal magyarázhatjuk, hogy a kelták polgári esztendője november 1-ével kezdődött. A germán újesztendő január 1-ével kezdődik, és azt mulatozással, részegeskedéssel, kicsapongással ünnepelték meg. A kelták sem maradtak ebben mögöttük és amint a germán újesztendő italozásának nyomai századokig visszhangzanak a középkori hitzónokok beszédeiben s a szilveszteri mulatozásban mai napig megmaradtak, úgy gondolhatjuk, hogy a kelta népektől lakott Galliában és Hispaniában is ezért tartották szükségesnek a vezeklő napok elrendelését. Az így egy-

házi szelidített újesztendő alkalmasnak látszott arra, hogy a Mindenszentek égisze alá helyezték azt. Hiszen Mindenszentek ünnepének egyik legkorábbi alap gondolata éppen a védelem-keresés. Abban az időben, amikor az ünnep elterjedt, Franciaország északi részét normannok pusztították, Dél-Itáliát és Róma környékét pedig a szaracénok (arabok) sanyargatták. Ez teszi érthetővé a Mindenszentek gyönyörű himnuszának sorait, melyekben a Schola Palatina urvari költője, Helisachar szerzetes kér védelmet a szentektől:

Vigyétek messze a pogányt
a hívők bús határiról,
hogy egy akolban éljenek,
kiket a Pásztor égbe visz.

Mindenesetre mesének hat Johannes Beleth († 1165) késői közlése, hogy azért tette át az ünnepet a pápa november kalendájára, mivel májusban „nem olyan bő az eleség, hiszen akkor szokott a gabona kifogni s a nép, mely összegyűlt arra az ünnepre, az élelmiszerhiány miatt nem tudott helyesen résztvenni rajta.” (P. L. 202, 133.)

Az ünnep gondolatvilágát idéző gazdag forrásokból csak néhányat ragadunk ki. Az ünneplés eszméje eredeti teljes elgondolásában V. Pius új breviáriumaig, 1568-ig töretlenül megmaradt: minden szent személy tisztelete az imádás (latría), Mária fő-tisztelete (hyperdulia) s a szentek tisztelete (dulia) által. Mily szép lehetett a középkor ünneplése, amikor a fényesen kivilágított templomokban az éjszakai zsolozsma első antifonája, első olvasmánya és első reponsorium-éneke a Szentháromságot magasztalta; a második sorozat Szűz Máriát, a harmadik az angyalokat, a negyedik a pátriárkákat és a prófétákat, az ötödik az apostolokat, a hatodik a mártírokat, a hetedik a hitvallókat, a nyolcadik a szüzeket, a kilencedik minden szenteket. A püspök vagy az apát kezdette az első sorozatot és olvasta az első olvasmányt; utána a kórusban résztvevő tagok méltóságuk sorrendjében folytatták a sorozatok éneklését, míg a nyolcadik sorozatot: a szüzek dicsőítését a monostor legkisebb tanulói végezték. Hófehér ruhában öt kislány állott a Boldogságos Szűz oltára elé, égő gyertyával a kezében, mint az evangélium öt okos szűze, és így énekeltek a Szüzek énekét: „Hangot hallottam az égből hangzani: Jöjjetek mindnyájan okos szüzek, tegyetek olajat lámpásaitokba, míg eljön a Völégény!” Az Egyház dicsőségét látták őseink ezen a napon fölcsilanni, amint egy IX. századi ismeretlen hitszónok hirdeti: „Ó, valóban boldog vagy Egyház-anyánk, az isteni dicsőség fénye önt el téged, a győzelmet aratott vértanúk dicső vére ékesít, a hitvallók töretlen hite s a szüzek szüzessége hófehér ruhába öltöztet!” (P. L. 94,450.) — A középkornak aggályosságra hajló lelkülete ezzel az ünneppel akarta kipótolni a szentek tiszteletében netán előfordult hanyagságokat, amint Lavardini Hildebert, a neves költő kifejezi: „Semmi kétség, az Isten sugalmazta ennek az ünnepnek alapítását, hogy akik az év körforgásában az egyes szenteknek születésnapját hanyagság, tudatlanság vagy világi elfoglaltság miatt kevésbé tisztelik, azt lehetőség szerint kipótolni törekedjünk.” (P. L. 171,705). Ügyvédöknek tekintették a szenteket s

úgy könyörögtek hozzájuk, mint Damiani szt. Péter: „Ti vagytok a mi védőink a Bíró színe előtt. Akiért ti jártok közbe, annak nem kell félnie a halálos ítélettől... Fohászkodjunk hát emlékükhöz, hogy megvédelmezzenek szárnyuk árnyékában, míg el nem múlik a gonoszság”. (P. L. 144,815.) A középkor folyamán Mindenszentek ünnepének saját prefációja is volt, melyet először egy X. századi fuldai misekönyvben olvassunk (G. Richter—A. Schönfelder, *Sacr. Fuldense*, Fulda, 1912, 160): „Könyörögve kérjük kegyességedet, hogy örömünket a mennyei birodalmaid székhelyén ujjongó szentekével egyesítsed, s akiket képtelenek vagyunk erőneik utánzása által követni, a kel'ő tisztelet törekvésével mégis elérhessük.”

A küzdő Egyház tagjainak vergődése a test bilincsei között így sikoltja az égre könyörgését, hogy az általa dicsőített győzedelmes Egyház sorába felvétessék. Az ünnep másnapján pedig, november 2-án a szentek közösségének harmadik birodalma is bekapcsolódott az ünnepelésbe: 998-ban Szent Odilo c'nyu-i apát elrendelte, hogy ezen a napon zsolozsmával és szentmiseáldozattal a halottakról emlékezzenek meg. Így lett teljessé a földet a másvilággal egybefonó hármasság ünnepelése, a küzdő, szenvedő és győzedelmes szentek összefogása, a szentek egysége.

Radó Polikárp

CHOPIN

Száz esztendővel ezelőtt, 1849 október 17-én hajnali két órakor halt meg Chopin Frigyes, harminckilenc esztendős korában. Legnépszerűbb életrajzának szerzője, Guy de Pourtalès ezt írja vele kapcsolatban könyve ajánlásában: „Fogadjuk be ezt a lelket úgy, mint emberi szóval el nem mondható tiszta kifejezést a szerelem kifejezhetetlen lényegének.” Ezek a szavak nagyjában fedik a közkeletű Chopin-arckép vonásait. A közönség ugyanis általában úgy tartja őt számon, mint végtelenül gyöngéd, törekeny, álmodozó, par excellence a szerelem dallamára hangolt művészt; valóban mint a „zongora poétáját”, aki a szerelem „kifejezhetetlen lényegét” szólaltatja meg.

Kérdés, mennyiben hű a valósághoz ez az arckép. Melyik előadója értelmezi hitelesen Chopint? Az, aki mint romantikus ábrándozót, mint egy holdsugaras, tubarózsa-illatos „rêverie” merengőjét tolmácsolja; vagy az, akinek játéka mély benső drámát, folytonos feszültséget, viharok szaggatta lelki tájat sejtet: olyan szellemi és érzelmi klimát tehát, amely nagyon is messze esik a bágyadt epekedések, hangulatos budoárok és füledt szalon-szerelmek légkörétől? Milyen hát az „igazi” Chopin?

Erre a kérdésre a kortársak sem tudtak egyértelmű feleletet adni. Ki játszotta helyesen a műveit? Ő maga? Vagy Clara Wieck, mint Schuman állította? Vagy talán Liszt, aki „a férfiaság hangnemébe transzponálta zenéjét”, ahogyan James Huneker, Chopin egyik jelentős életírója és méltatója mondja? Kinek volt igaza? Moschelesnek, aki egyszerre kifogásolta kompozícióinak „nyersségét” és „édeskességét”?

Fieldnek, aki betegszoba-tehetségnek nevezte? Hölgyrajongóinak a párizsi szalonokban? Vagy lengyel emigráns-társainak, akik a nagy népi és nemzeti művészt érezték meg benne? Megannyi ellentmondás; és ez természetes is. Az ilyen egykorú ítéletekben és tanúságokban többnyire sok az egyéni ízlés, a pillanatnyi benyomás hatása, a személyes félreértés és torzítás. A nem egyszer ellentétes vonások halmazából az arc sajátos jellegét és egységét csak úgy tudjuk fölidézni, ha megpróbáljuk megragadni mögötte az élő életet: az egyéniség magvát, a benső dráma ritmusát és karakterét, az élmény és kedélyvilág természetét. A kérdés nem csak az, milyen volt valójában Chopin, hanem az is: miért volt, miért lett olyan, amilyen volt.

Eleve valószínű, hogy a válasz nem fog, vagy legalábbis nem mindenben fog megegyezni a köztudatbeli képpel. Ha Pourtalès könyve ellen, sok gyöngéd, költői szépsége ellenére is, kifogást emelhetünk, elsősorban azt róhatjuk föl neki, hogy túlságos engedményeket tett a köztudatnak. Chopin életéből hiányzik az a látványos mozgalmasság, mely egy Berliozét, Lisztét, Wagnerét jellemzi. Az övé, ezekéhez képest, halk, szerény, eseménytelen élet. Pourtalès nem hatolt át elég bátran a külső eseménytelenségnek ezen a burkán a léleknek abba a legbensőbb életébe, ahol az igazi dráma folyik: a szellem harca élet és sors lényegéért, értelméért. Elfogadta a közkeletű arcképet s azt rajzolta újra kétségtelen áhítattal; s végülis csak még jobban kihangsúlyozta e kép alapjellegét: a törekeny érzelmességet. Az ő Chopinja afféle hervadó virág, „ártatlanság képe s bánaté”; érzelmi életétől nem látni a lelki életét. Pedig Chopin művének forrását inkább kell keresnünk a lelki, mint az érzelmi életében. Ne képzeljük őt hárfának, mely varázsos dallamokat zeng az érzelmek és ábrándok halk fuvalmaira. Ne torzítsuk őt a szerelem szelid zsenijévé. Ne feledkezzünk meg arról a tragikus hangról, mely főként párizsi éveinek alkotásaiban sikolt föl minduntalan. Ne vegyük hallatlanra benne azt a démoni elemet, mely minden önnön kísérteteivel viaskodó lélekben megjelenik.

Chopin pedig viaskodott velük, oly életre-halálra, hogy néha meg is jelentek előtte; ellepték szobáját, földülták álmát, rémülettel telítették éjszakáit. George Sand a tanu rá; — Sand, aki valóban végzete volt az életének, hiszen Chopin keresve sem találhatott volna nőt a korában, aki kevésbé értette volna meg őt. 1844-ben halt meg Varsóban az édesapja, s két évvel korábban egyik leghívebb barátja, Jan Matusinszky. Ezekre az időkre utal George Sand következő megjegyzése: „Ahelyett, hogy szeretteinek immár egy jobb világban időző puszta lelkéről ábrándoznék, Chopinnak olykor szörnyű víziói voltak. Szobájában kellett töltenem az éjszakákat, hogy ébrenlétének és álmainak kísérteteit elűzzem. Erősen foglalkoztatták a lengyel népmesék, szellemeikkel és babonáikkal. E jelenségek nyugtalanították és varázskörükbe vonták; s ahelyett, hogy apját és barátját a sugárzó égből látná alámosolyogni, azt képzelte, koponyáik az ágya mellett hevernek és menekülni akart közülük.” Sand mindebből nyomban levonja a kínálkozó legfölszínesebb és legáltalánosabb tanulságot: az evangélikus vallás fölényét a katolikussal szemben; ez utóbbi — mondja — a szörnyűség fényébe állítja a

halált, mert a kárhozatról beszél. Lapos filozófiájával ez a született ápolónő nyomban behúnyta a szemét, mihelyt a benső élet mélyebb titkaival találkozott. Hogyan is érthette volna meg a maga elpusztíthatatlan, brutális egészségében, mindenestül kifelé fordult életével ezt a tragikus, zaklatott belső világot, ezeket a látomásokat, midőn a tudat mélyéről előlépnek és megtestesülnek egy rejtelmes dráma emlékekkel terhes szellemalakjai? Ő, aki csak a legkézzelfoghatóbb realitásban érezte otthon magát, tökéletesen idegenül állt szemben ezzel a Chopinnal. Szerelmük nem holmi romantikus érzelmi vihar volt, hanem kegyetlen félreértés. A legendás majorcai idill nem egyéb, mint fokozatos ráeszmélés erre a félreértésre. Messze a világtól, egy romantikus szigeten, volt valaha távolabb egymástól két szerelmes, mint George Sand és Chopin? Olvassuk el Chopin innét írt leveleit, hallgassuk meg itt szerzett prelüdjeit: igazán nem a boldogság vallomásai. Ennek a szerelmesnek itt, az egykori kolostor rideg magányában, nem az öröm angyalai énekelnek. Ennek már a halál típor a mellén. Egyik levelében leírja a szobáját, a környéket. „Bármekkorát kiálthat az ember, úgysem hallja senki” — mondja. Ez a mondat mottója lehetne az egész keserves valdemosai idillnek. Egyik-másik prelüdje valóban úgy hat, mint egy fojtott kiáltás. S irónikus kis fintorai, — egy szenvedő arc mosollyal palástolt vonaglásai, — mintha csak azt mondanák: „Úgysem hallja meg senki.”

Élesszemű elemzője, Sztaniszlasz Przybyzewski állapította meg róla a múlt század kilencvenes éveiben: „Utolsó esztendőinek, zenéje határozott jegyeit mutatja a rémkép-pszichózisnak.” S ugyancsak ő jegyezte meg, a h-moll scherzóra, a hosszú, melankólikus szusztenuto-rész után fölcattanó éles akkordra utalva: Chopin zenéjében tör először fölszínre a lélek mélyrétege, a tudattalan. „Der feinste Psychologe des Unbewussten” — mondja; Chopin „a tudattalan legfinomabb pszichológusa”. Ez az „igazi” Chopin portréjának egyik alapvonása. Zenéje megértésének is ez az egyik kulcsa.

E tudat homályos mélyein egy elsüllyedt világ éli árnyékéletét. Chopin java művei, — leszámítva azokat a szalon-darabokat, melyekről ő maga is bizonyos fölénnyel beszél, — ennek az Atlantisznak a híradásai. Valahol valami történt ennek a léleknek az életében: egy katasztrófa, mely végleg megpecsételte sorsát s mely elérhetetlen messzeségbe számúzta tőle azt a boldogságot, amelynek légkörében addig élt, — gyermek- és ifjúkora felhőtlen világát.

Ha ezt a gyermekkort és ifjúságot nézzük: valóban zavartalan, boldog esztendők voltak, a derű és szeretet tiszta égboltja ragyog fölöttük. Kevés lángeleme fejlődhetett kedvezőbb körülmények között. Neki nem kellett megküzdenie érte, hogy művészi hajlamait, tehetsége szavát követhesse; az ő pályája előtt nem tornyosultak olyan akadályok, amelyeken például Berlioznak kellett átvágnia magát. Csupa megértő lélekkel találkozott családjában, tanárai közt, környezetében. Akik tanították, nyomban fölismerték kivételes képességeit s ahelyett, hogy elnyomták, kordába szorították volna egyéniségét, mint Párizsban Cherubini tette tanítványaival, egyengették útjait és tág teret nyitottak ki-

bontakozásának. Elsner, professzora, a varsói konzervatórium igazgatója, egyébként megbecsült zeneszerző is a korában, később egy levelében így foglalta össze pedagógiájának elveit, — elveket, melyeket a gyakorlatban is messzemenően érvényesített lángezü tanítványának zenei nevelésében: — olyan tanulókkal, akiknek kiválóak a képességei és akik bizonyos eredetiséget mutatnak, a tanárnak nem szabad szűkkelőnek s aggályoskodónak lennie; „inkább hagyni kell őket, járjanak a maguk útján s keressék azt, amit mások még nem találtak meg. Az ilyen tanítványnak nemcsak hogy egy szinten kell állnia mesterével, hanem túl is kell szárnyalnia rajta s úgy fejlesztenie ki sajátos művészetét, hogy saját egyéni színe legyen. Az igazi szép nem utánzás; egyéni zsenivel át kell éreznie azt. Amivel a művész kortársait elbűvöli, csak önmagából és önmaga által nyerhet teljességet. Hírének forrása ma is, a jövőben is egyedül csak műveiben megnyilatkozó zseniális egyénisége”. Így vált lehetővé az ifjú Chopin számára, hogy a varsói zenei élet két uralkodó s egymással vetélkedő irányának, egyrészt az olasz opera, másrészt a németes klasszika kultuszának idején, mindkettőtől függetlenül induljon meg a maga saját útján s teremtsen meg a valóban népi lengyel zenei dallam és ritmuskincs kiaknázásával utánozhatatlanul egyéni művészetét. Mert már varsói korszakának mazurkái és polonaise-ai lényegesen mások, mint az akkoriban ily címen divatos táncdarabok, a közkedvelt „ram-didiridi” mazurkák, melyeket gyakran gúnyolt s nevezett kintorna-zenének, verkli-muzsikának; ezekben egy eredetibb, sajátosabb, frissebb, valóban népi harmónia és ritmika jelenik meg s tör utat a népi zenei kincs magas művészi érvényesülésének; ezekben az a hang szólal meg, melyet falusi vakációin lesett el onnét, ahol még torzítatlan eredetiségében élt: a nép ajkáról. Chopin mindvégig tudatosan teremt ebből az anyagból; „tudod, — írja 1831-ben, már Párizsból egy barátjának, — mennyire törekszem rá, hogy nemzeti zenénket átérezzem, s részben mennyire sikerült is ez nekem”.

Tehetségének igényei szerencsésen találkoztak a korhangulattal. Fiatalsága egybeesik a lengyel romantika kibontakozásával, az új szellemi törekvésekkel, melyeknek egyik vezető alakja, a költő és esztétikus Brodzinszki, állandó vendége volt a Chopin-háznak. Baráti körében ott találjuk Varsó neves muzsikusai mellett a megújhódó, a megmerevedett klasszicizmussal szembeforduló romantikus irodalom⁶ képviselőit is, Zaleskit, Witwickit például, akik valamennyien a lengyel, sőt az egyetemes szláv zene, európai diadalra juttatását várták tőle. Jellemző erre Witwickinek egy 1831-ben Chopinhez intézett levele. „Föltétlenül neked kell megalkotnod a lengyel operát. Mély meggyőződésem, hogy képes vagy erre a munkára és vele, mint lengyel nemzeti szerző, páratlanul gazdag utat fogsz törni és rendkívüli hírt fogsz szerezni tehetségednek, föltéve, ha mindig szemed előtt tartod a nemzetiséget, nemzetiséget és harmadszor is a nemzetiséget.” A szülőföldnek, — folytatja, — épp úgy megvan a dallama, mint a klímája. Saját hangjuk van itt az erdőknek, hegyeknek, vizeknek, pusztáknak; benső daluk van, melyet nem minden lélek, hanem csak a valódi érzelmekkel és eszmékkel teli tehetség tud megragadni. Ezt a kincset kell fölszínre hozni; s ha Cseh-

országán át, vagy morva, dalmát, illír vidékeken jár Chopin, ne feledkezzék meg e szláv dallamkincsről, „keresse, kutassa, mint mineralógus az ércet“. Ebből kell majd fölépítenie a lengyel nép nagy diésőségét, a szláv operát, melyben „épp annyi dallam lesz, mint az olaszban, de még több érzelem és hasonlíthatatlan több gondolat“. E remények oly szívósak voltak, hogy Varsóban még 1842-ben is híre járt, hogy a párizsi emigrációban a két „nagy“ lengyel, Chopin és Mickiewicz valamino közös munkán dolgoznak, „nagy dolgokat írnak együtt“, — s e nagy mű nem más, mint a várva-várt lengyel nagyopera. A fiatal Chopin egy lendületes szellemi mozgalom sodrában él és fejlődik; annak a lengyel romantikának a „légkörében él, mely a művészetben a nemzeti lelket és jellemet kívánja érvényesíteni, s idegen hatások és megmerevedett klasszikus-voltériánus hagyományok helyett a népben megőrzött nemzeti karaktert akarja a művészet magas síkján uralomra juttatni. Chopintól azt várják, hogy ezt a nemzeti lelket a nyelv korlátaitól független, leguniverzálisabb jellegű művészetben, a zenében tárja a világ elé.

Lengyelország ezekben az időkben, ismételt fölosztásai óta, történelmi megpróbáltatásai közepett, nagyhatalmi érdekek ütközőpontjában, a középkelet-európai népek viharzónájában, beteg, önellentmondásokkal teli társadalmi alkatával, a létét féltő, nemzethalál kísértetével viaskodó népek idegfeszültségében él. Itt nincs „külön“ tudomány, „külön“ művészet, „külön“ irodalom vagy zene; itt mindig és mindenben a nemzet létének érdekei forognak kockán s a szellemi élet minden mozzanata az egyetemes nemzeti érdekek szövvényes egészét érinti. Itt a sokat emlegetett történelmi nagyopera, s általában a „nagy“ műfajok nemcsak valamino szélesebb igényű zenei eszmény formai megvalósulásai voltak, hanem alkalmás keret arra is, hogy benne a multja fölé hajló és jövőhöz való jogát multjában kereső nemzet történelmi aspirációi világgraszolóan megnyilatkozzanak. A kiváló egyéniség itt nemcsak átlag fölé szökkenő lángelme, aki fölülemelkedve a nemzeti kereteken, sőt talán szemben is a tulajdon nemzetével, mint Byron, az egész emberiség ügyéért száll sikra; a kimagasló tehetségre itt a szegény család féltő gondjával és reménykedő szemével tekint az egész nemzet, mint legkisebb fiúra, aki majd elviszi hírét a világba és szót emel érte a távoli, szerencsésebb, gazdagabb és boldogabb rokonoknál. „Bármerre jársz, bárhol időzöl, — mondta a külföldre induló Chopinnak a baráti szónok 1830 novemberében, — sose feledkezz meg szülőházadról. Emlékezz Lengyelországra és barátaidra, akik büszkén neveznek honfitársuknak és nagy dolgokat várnak tőled.“ A búcsúztató ének pedig így hangzik: „Járj bár a Duna, a Spree, a Tiberisz vagy a Szajna partján, lengyel szokás szerint szólaltasd meg kedves hangjaiddal a szívünket vidámitó derűs mazurkát meg a krakoviakot. Ebben keresd híredet, tisztességedet, fáradozásod és tehetséged jutalmát: abban, hogy népünk dalait hirdetve, mint népünk igaz fia, új koszorút szerzel hazánk homlokára.“

Ez a boldog gyermek- és ifjúkori világ, ez a tavaszi életű Lengyelország süllyed visszahozhatatlanul az emlékezés tengermélyére azon a napon, 1831 szeptember 8.-a után, amikor Chopin Stuttgartban hírül veszi a lengyel forradalom bukását és Varsó elesét. Egy éve van távol

szülőföldjétől; ez alatt az egy esztendő alatt megízlelte az idegenben bolyongás keserűségét. Bécs, ahol annakidején oly fényes sikert aratott s úgyszólván egycsapásra kedvence lett a zenei életnek: Bécs 1830 telén legmögörvább arcát mutatta meg neki. Ez a fiatalember, aki hozzászokott a család meleg, védett légköréhez, ez az ifjú, aki mindeddig semmit nem érzett az élet nehézségeiből, most kegyetlenül szenved a honvágytól és a magánytól. Hazavágyik, s ekkor éri a hír. A hír, mely az ifjúság boldog világának eltiprását, szeretteinek megpróbáltatását s ki tudja, talán halálát is jelenti; s jelenti azt is, hogy nem mehet haza többé, hogy valaminek vége, hogy a magány állandósult. Atlantisz el-süllyedt. Már csak a tudat mélyein éli tovább, mint Chopin második, igazi élete, az álmok, emlékek és kísértetek életét. Hogy milyen döntő megrázkódtatás, milyen villámcsapás volt ez Chopin számára, két dokumentum is tanúsítja. Az egyik a híres c-moll vagy „forradalmi” etűd. A másik egy két lapnyi szöveg: naplójegyzet. Egyike ez azoknak a „nagy” szövegeknek, amelyek mint metsző sugár világítják meg egy pillanatra egy lélek tragikus éjszakáját. Kétségbeesés, aggodás, szerelem, önmészítés, már-már a téboly határain járó gyötörődés, a szellemnek valaminő paradoxonokban ki-kicsapó magasfeszültsége jellemzi. „Mintha érzéseim hirtelen meghaltak volna; egy pillanatra meghaltam a szívem számára, vagy inkább a szívem halt meg egy pillanatra. Ó, miért nem örökre!... Ugy talán elviselhetőbb volna... Egyedül! Egyedül!... Nyomorúságom leírhatatlan, alig bírja elviselni az érzés...” Szív, érzések pillanatnyi halála: ez volt az a pillanat, amelyben Chopin végleg eljegyezte magát a tudattalannal. A maga módján ő is meghalt a világnak. Még benne mozgott, benne élt; de az igazi életét befelé fordulva, a tudattalanba merülve álomvilág sugallataira figyelve élte. Emlékezzünk George Sand szavaira a lengyel népmesék Chopin éjszakáin kísértő alakjairól. Amiben Sand babonát látott, az Chopin számára az igazi valóság volt.

Párizsban Chopin a romantika kellős közepébe kerül. Ezt a romantikus irodalmi, zenei, művészeti életet általában szinte el sem tudják képzelni nélküle; a friss forगतagban ott látják őt George Sand karján, Delacroix, Musset, Victor Hugo, Balzac társaságában s afféle testvéri egyetértésben Liszt Ferencsel, mint a romantika egyik legromantikusabb figuráját, mint szalonok és társaságok dédelgetett kedvencét, hölgyek ábrándos szerelmét, félhomályos hangulatok gyöngéd, ihletben improvizáló merengőjét. A kép azonban fölszines, és mint minden fölszines kép, egyben hamis is. Chopinnak nem volt igazi életeleme ez a romantikus Párizs; ez a légkör nem az ő klímája. Magányos volt benne, és bizonyos fokig idegen is. A romantikus világ hangossága, látványossága, nyílt érzelmi kitarulkozása Chopint állandó védekezésre ösztökélte. E védekezés egyik formája volt az, amit különtségének neveztek: a dandizmus. Egy másik formája a gúny. Mint a magányos szellemek többnyire, ő is nyomban meglátta a nagy gesztusok mögött a modorosságot, színészkedést, szerepjátszó mechanizmust, melynek gyakran nincs kellő érzelmi vagy értelmi fedezete. Köztudomású volt kitűnő utánzó képes-

sége, karikírozó hajlama, amivel már gyerekkorában sok vidám órát szerzett a pajtásainak; csakhogy akkor még nincs ebben a játékban semmi fanyarság, semmi abból a kényes tartózkodásból, kesernyés iróniából, mellyel a sebezhető lelkek fegyverzik föl magukat a világ ellen. „Ugyanazzal az utánzó tehetséggel rendelkezett, mellyel oly nagy mértékben Chopin, a zenész” — jellemzi egyik regényalakját Balzac. Moscheles, aki egy társaságban hallotta őt játszani 1839 novemberében, azt írja róla feleségének: „Ki hitte volna, hogy komikai vénája is van? Élénk, jókedvű volt s rendkívül komikus, ahogy Pixist és Lisztet utánozta.” A természet fegyelmetlen, tetszelgő önárulkodását gúnyolta ki bennük; irtózott a magamegmutatásnak attól a látától, a folytonos vallomástételnek attól a mániájától, amely a romantikusok egyik jellegzetessége. Magát sem kímélte; ha leveleiben el-elragadja az érzelem, tüstént útját szegi egy-egy fintorral. Ugyanaz a hanglegítés ez, amit a zenéjében tapasztalhatni, az érzelmes passzusokra rácsendülő irónikus akkordokban, melyekben mintegy megsemmisíti, szétrombolja, egy kesernyős gesztussal elhessenti azt az álomvilágot, amelyet az imént megidézett. Ez is védekezés. Kevés szemérmesebb lélek van ennél az olvadékonyság hírében álló alkotónál.

Az olcsó hatás csábításait következetesen elutasította; előadói modorát is a szemérmesség jellemezte. Ezért idegenkedett Liszt teatrális mozgalmasságától; azért nem kedvelte Lamennais biblikus pátoszáét, — amiért Liszt rajongott, — s ezért faragott, mint Liszt írja D'Agoult grófnőnek, „rossz tréfákat” az abbé nagyírú könyvéről, az „Egy hívő szavai”-ról. Ahol egy Liszt, Sand, Hugo vagy Lamartine első hangja a lelkesülés, első reakciója az önátadás, ott Chopiné a tartózkodás, a védekező irónia, a dandizmus magánya. Akárcsak Baudelaire-é, Gérard de Nervalé.

Ha valakivel, úgy az utóbbiakkal rokon, nem pedig Liszttel; Lisztnak inkább az ellentéte, egyéniségében is, zenéjében is. A romantika zenei iránya a programzene; és semmi sem áll távolabb Chopintól a programzenénél. Neki nincs szüksége kívülről kölcsönzött eszmére, gondolatra, ami ihletét elindítsa s amit azután a zene saját nyelvén tolmácsoljon; az ő gondolatai eredendően zenei gondolatok. Liszt ihletei túlnyomóan tájihletek, irodalmi ihletek; többnyire kapnia kell valamit, amit azután „megzenésítsen”, — Byrontól vagy Lamartine-től, egy tájképtől vagy egy egyéniségtől; Chopin viszont csak zenében gondolkodik, él és érez. Ennyiben föltétlenül helytálló, amit egyes méltatói hangoztatnak, s köztük is a leghatározottabban talán Paul Egert: hogy a romantikus muzsika korában az egyetlen klasszikus. Lisztnél vagy Berlioznál többnyire nem jogosulatlan az a laikus kérdés: miről szól, mit akar mondani ez vagy az a darabja, „mit fejez ki”, mi a „meséje”. Chopinnal kapcsolatban ez a kérdés épp olyan tökéletesen értelmetlen, mintha valaki egy Bach-versenymű vagy egy Mozart-szimfónia „meséje”, „tartalma” iránt érdeklődne. Liszt többnyire bizonyos, a muzikális fölfogáson kívüli értelmi munkát kíván hallgatójától; Chopin zenéje viszont minden egyéb, mintsem eszmék kifejezése. Vele kapcsolatban is megállják a helyüket Debussy szavai: „Ugyan kik azok az ostobák,

akik meg akarnak érteni valamit a zenéből?" S helytálló az az anekdóta is, melyet André BOLL idéz egyik könyvében Sztravinszkyről. „Mester, mire gondolt, mikor ezt a művét írta?” — kérdezte tőle egy hölgy. „Semmi, — felelte Sztravinszky. — Zenét szereztem.”

Egy művész mégsem légtüres térben lebeg; hová helyezük hát Chopint a korában? Semmiképpen sem abba az „első” romantikába, amelyet Byron, Lamartine, Hugo vagy Sand neve jelöl. Ezek a romantikusok magukba szívják a természetet, élén rohannak az emberiségnek; fölényesek s fölényükben maguk szabnak törvényt maguknak; életük és művük szoros egység, s nem ismernek semmi kényszert, semmi fölöttük álló hatalmat. Jellemző, hogy szinte mind deisták. Éppen ezért azok. Birtokukba veszik a mindenséget, tele vannak kozmikus igényekkel. Hatalmas példányai az elpusztíthatatlan emberi vitalitásnak; mindenük a természet, s a természet: ők. De van egy másfajta, egy „második” romantika is.

Ennek művésze nem a világot akarja meghódítani, hanem a lelket, a lélek mélyén élő ismeretlent. Föltárni a kifejezés új lehetőségeit s azokon át a lélek, a benső világ új tájait: ez a törekvése. A természet iránt bizalmatlan. A mű, szerinte, magában és magáért álljon helyt, s ne „beszéljen bele”, ne kezeskedjék érte a mögötte álló egyéniség, hódító, birtokló temperamentum. A műalkotás ne „maga a természet” legyen; javítsa ki a természetet, legyen tökéletesebb nála, győzze le mulandóságát. „Ki merné állítani, hogy a művészet hivatása a természet meddő utánzása?” — kérdezi Baudelaire. Még erkölcsiékben sem „utánozhatjuk” a természetet, ahogy Rousseau tanította; hiszen „a jó mindig valami művészet eredménye”. Ennek a művésznek az élményét nem a folytonos ihletettség, egyenletes fűtöttség, állandó, együttáradó rezonancia jellemzi; ez az ihlet inkább látomás, villanás, — „illumináció”, mint Rimbaud mondja. Ez a „modernség”; „mindenütt a röpke, illanó szépséget kereste, ami a modernség jellemvonása” — mondja Baudelaire Constantin Guysről, „a modern élet festőjéről”. Nem véletlen, hogy e „második” romantikát annyi rokonszenv s annyi titkos szál fűzi az őt közvetlenül megelőző nemzedéken túlra, a német romantika első hullámához s abban is főként azokhoz, akik számára a művészet szintén nem ábrázolás volt elsősorban, hanem „connaissance”, az önismeret, a benső világ s az abszolút lényeg megismerésének misztikába hajló útja: Novalishoz, E. T. A. Hoffmannhoz. Chopin csalhattalanul ebbe a „második” romantikába tartozik. Oda, ahová Baudelaire és Nerval.

Mindez bizonyos fokig lelkiakat kérdése, — s a fiatal Chopin varsoói életében, Gladkowszka Konstancia iránti szerelmében már sok hoffmanni vonást találunk; sok jelét találjuk benne annak a hajlamnak, hogy a konkrét valóságba való belémerülés helyett a magaalkotta Ideál kultuszának szentelje magát és művészetét; — de mindennek vannak mély történelmi és társadalmi okai is.

Az egyik ilyen ok az élet klímájának és ütemének megváltozása. Most alakulnak ki s válnak a szellemi élet kizárólagos központjaivá a modern nagyvárosok; most születik meg, a kapitalista ipar és kereske-

delem kifejlődésével, a modern Párizs. Az életnek ez a meggyorsult nagyvárosi üteme nem ismeri többé a vidékies szemlélődés nyugalmát. Ebben a forgatagban az ihlet öneszmélése nem más, mint hirtelen rádőbbenés, fölguylladó pillanat. Nem folyamatos együttlélékezés a természettel, mint az „első” romantikában, hanem inkább egy-egy emlékezészerű sóhaj, melyet az elvesztett teljesség nosztalgiája kísér, — és Chopin „ábrándossága” sokkal inkább ilyen nosztalgia, mint szentimentalizmus; — mintha egy percre megborzongna az emlékek erdeje valahol a tudattalanban, ahova most lehatol egy váratlan sugár és megvilágítja a benső tájat. Azt az elsüllyedt Valois-t, amely Nerval lelkének mélyén dereng; azt az elsüllyedt ifjúságot, elmerült Lengyelországot, amelyet Chopin őriz magában.

A másik ok egy bizonyos dezilluzionizmus. Az első romantika reformátori lendülete szükségszerűen vezetett a forradalmi ideológia vállalásához. Ezek a forradalmak azonban sorra elbuktak. A művészet kiábrándul a nagy szociális mozgalmakból; nem véletlen, hogy a század második felében csak ott igazán forradalmi, ahol a társadalmi és politikai revolúció még nem tört ki és nem szenvedett vereséget: Oroszországban. Csalódva a külső világban, a művészet befelé fordul; a társadalmi reform helyett új programot vállal: a lélek meghódítását. Chopin természeténél fogva hajlott erre a befelé fordulásra. A lengyel forradalom bukása s az emigráció végleg a benső tájak felé fordítja őt. Innét, e benső világ titkos forrásaiból fakad föl a zenéje.

Rónay György

ENGEDJÉTEK HOZZÁM A KISDEDEKET

(Az első áldozás multja és jelene.)

A pap szentmisét mond az oltárnál. Az áldozató-rácsnál pöttyöm kislú áll. Lehet úgy négy esztendő. Aranyos haján megcsillan az ablakon beszűrődő napfény. Nem kell figyelmeztetni, hogy szépen viselkedjék, mert komolyan áll, áhítattal, összekulcsolt kézzel és nézi az oltárt. Áldoztatáshoz csengetnek. Egy idős néni hirtelen, nem is nagyon gyöngéden, félrehúzza a kislút. „Nehogy megáldozzék” — mormogva félhangosan. A kicsi riadtan ránéz, kiszabadítja magát a kezei közül és visszasurran előbbi helyére. De a néni nem hagyja magát. Erélyesen megragadja a gyereket, az mégegyszer visszanez az oltárra, de most már megszeppenve követi az erélyes nénit.

A kicsi természetesen nem áldozhatott volna, hiszen ehhez előkészület, és szentségi böjt szükséges. A pap nem is áldoztatta volna meg. De a fájdalmas, csodálkozó tekintet elárulta, hogy mennyire megzavarta az áhítatba merült gyermeket a durva, szeretetlen beavatkozás. Pedig az idős asszonyt is jószándék vezette; csak mint annyi más felnőtt, nem gondolt a gyermeklélekre. Nem gondolt arra, hogy egy ilyen apró emberben mennyi vonzódás, szeretet, őszinte ragaszkodás lakik; hogy az ártatlan kis lélek milyen ösztönösen érzi, hogyan hívja most is az ő igaz, nagy Barátja, aki földönjártában azt mondotta: „Hagyjátok a kisdedekeket hozzám jönni és ne tartsátok őket vissza tőlem, mert ilyeneké a

mennyek országa." (Mt. 19, 14.) Nekünk, felnőtteknek, sohasem lehet feladatunk elhúzni őket az áldozatató-rácstól, hanem Istentől rendelt kötelességünk előkészíteni és odavezetni őket az örök élet forrásához. Kötelessége ez elsősorban a szülőknek, az édesanyáknak, mégpedig minél korábban.

Szálljunk vissza gondolatban ezer évvel ezelőtt élt keresztény öseinkhez. Ebben az időben nagyszombaton reggel keresztelték a gyermekeket. A püspök, miután megkeresztelte és megbérmálta őket, hozzáfog a szentmise bemutatásához. Amikor az áldozáshoz ér, nem veszi magához az egész szent Vért, hanem a kehel'yel az újonnan keresztelt gyermekekhez lép és ujjával egy-egy cseppet hullat a kis csecsemők nyelvére. Közben ezeket a szavakat mondja: „Az Úr Jézus Vére őrizzen meg téged az örök életre. Amen.” — Törvény volt arra is, hogy ezek a kicsinyek a szentáldozás előtt semmiféle táplálékban ne részesüljenek. (Martène, de antiqu. eccl. rit. I. 68.)

Felvetődik bennünk a kérdés: mikor keletkezett és mikor szűnt meg a csecsemők áldoztatása? Vannak akik már az apostoli korból származtatják ezt a szokást. Annyi bizonyos, hogy az V. századtól kezdve a keresztségi csecsemőáldoztatás az Egyházban általánosan elterjedt volt. Az V. századtól a XII. századig a szertartáskönyvek majdnem kivétel nélkül előírják a keresztség utáni csecsemőáldoztatást. A szülők ekkor még két szín alatt áldoznak, de a püspökök hangsúlyozzák, hogy a gyermekek áldozása is ugyanolyan értékű, „a kehelyben az egész Krisztust veszik magukhoz.” (P. L. 163, 1039.)

A csecsemők áldoztatása azonban sok nehézséggel járt. Ezért később úgy pótolták hogy a pap a szent Ostyával, vagy a szent Vérbe mártott ujjával megérintette a gyermek ajkát. A csecsemők áldoztatásának szokása a nyugati Egyházban a XIII. században általában megszűnt, nyomaival azonban még a XVIII. században is találkozunk. A keleti Egyházban, például Oroszországban még a mai napig is érvényben van.

Az új egyházi törvénykönyv eltiltja a csecsemők áldoztatását. „A gyermekeknek, akik koruk miatt még ezt a szentséget nem ismerik és nem óhajtják, ne szolgáltatassák ki az Eucharistiát.” (Canon, 854. 1. §.) — Bár az Egyház ezt a gyakorlatot a megvalósítás nehézségei miatt megszüntette, mégis abból, hogy annyi évszázadon át előírta, világosan látjuk azt a meggyőződését, hogy a gyermek halhatatlan lelke öntudatlan állapotban is képes befogadni a megszentelő kegyelem gazdagítását, hogy a szentségi Úr Jézus vágyódik az emberek lelkébe és az embernek szüksége van mielőbb erre a látogatásra.

A jozefinizmus korából (XVIII. sz.) ered az a felfogás mely a szentáldozásban nem magát az Úr Jézust és azokat a kegyelmi erőket tartja legfontosabbaknak amelyek magából a szentségből áradnak (ex opere operato) a gyermek lelkébe, hanem csupán pedagógiai eszközt lát benne. Ez a kor nem hitt a szentáldozás belső lényegében és arra törekedett, hogy minél jobban kitolja idejét és minél nagyobb választófalakat építsen külsőségekből a gyermek lelke és az Oltáriszentségben jelenlevő Úr Jézus közé. Hozzájárult ehhez a janzenizmus káros hatása is. Ez a két irányzat folyton új és új akadályokat gördített a gyerme-

kek korai szentáldozása elé és ezért halljuk még ma is sokszor, még jó katolikus szülőktől is, hogy a hat-hét esztendő gyermek képzettsége még nem megfelelő, nem érti még, hogy miről van szó.

Lássuk, mi ma az Egyház hivatalos, ránk nézve kötelező állásfoglalása a gyermekek elsőáldozási korhatárára vonatkozóan.

Az első erre vonatkozó parancsot az első lateráni zsinat (1215.) XXI. kánonjában találjuk, mely ma is érvényben van. (859. canon 1. §.) „Minden bármily nemű hívőnek, miután a megkülönböztetés éveivel, azaz eszének használatához eljutott, egyszer egy évben, legalább húsvétkor az Oltáriszentséget magához kell vennie, hacsak esetleg saját papjának tanácsára, valamely észszerű okból annak vételétől ideiglenesen nem tartózkodik.“

Az Egyház még többször nyilatkozott ebben a nagyfontosságú kérdésben, de a végső összefoglalást X. Pius adta meg 1910. aug. 8-án kelt *Quam singulari* kezdetű, a gyermekek áldoztatásáról szóló dekrétumában. Az 1918 pünkösdjén érvénybe lépett Codex Juris Canonici az eddigi törvényeket, nevezetesen a *Quam singulari* dekrétumot csaknem szóról-szóra megismétli és megerősíti. A dekrétum és a kánon is megkívánja a gyermekektől, a legegyszerűbb hitigazságok ismeretét és korukhoz mért előkészületet. Engedményt csak a halálveszélyben lévő gyermekeknél tesznek.

„A halálveszedelmen kívül lévőkől méltán követelik a keresztyén tan tökéletesebb ismeretét és pontosabb előkészületet; azt t. i., amellyel a hitnek, az üdvösséghez eszközszerűen szükséges titkait értelmi képességükhöz mértén felfogják és koruk képessége szerint ájtatosan járuljanak az Eucharistiához.“ (854. 3. §.)

„Halálveszedelemben lévő gyermekeknek a szent Eucharistiát szabad és kell kiszolgáltatni és ehhez elég, hogy Krisztus testét a közönséges ételtől meg tudják különböztetni és azt tisztelettel imádni.“ (854. 2. §.)

A gyermekek felkészültségének megítéléséről is nyilatkozik a törvénykönyv.

„A gyermekek kellő felkészültségét az első áldozáshoz a gyóntató pap ítéli meg vagy a gyermekek szülei vagy azok, akik a szülők helyét betöltik.“ (854. 4. §.)

Nem csak jogot ad a törvény, hanem köteleességet is ír elő.

„Az áldozás parancsának köteleessége, mely a serdületleneket terheli, azokra is és elsősorban azokra hárul, akik gondjukat viselik, azaz a szülőkre, gyámokra, gyóntatókra, nevelőkre és a plébánosra.“ (860. c.)

A magyar püspöki kar 1937-ben kiadott *Tanterv és Utasítás* című rendelkezéseiben az elsőáldozást illetőleg egészen a Codex és a *Quam singulari* dekrétum álláspontjára helyezkedik. „A szentségekhez való járulást ily módon az Anyaszentegyház parancsolata mindazon gyermekek számára kötelezővé teszi, akik a húsvéti idő elérkeztevel hetedik életévüket betöltötték.“ (Tanterv és Utasítás.) — A mi feladatunk a Szentszék és a püspöki kar szándékát megérteni és rendelkezéseit végrehajtani. Erre vonatkozóan Jorio kardinális, a Szentségek kongregációjának prefektusa egy 1935-ben írt cikkében a következő gyakorlati utasításokat adja.

„X. Pius Pápa *Quam singulari* dekrétumában az első szentáldozás korát a hetedik életév körül állapította meg, úgy hogy időpontját az értelem használatához kötötte. S így, egyes gyermekek később vagy korábban járulhatnak az Úr asztalához. Tény az, hogy akadhat gyermek, akinél az értelem használata a nyolc, kilenc vagy akár a tíz évnél kezdődik, a hely és személy különleges körülményei szerint; amánthogy megtörténik, és megfelelő körülmények között elő is fordul, hogy a gyermek, a hat vagy öt éves korban elkezd éltetni, sőt néha már négy éves korban is. Ezért a gyermek első szentáldozásához megkívánt életkor a *Quam singulari* dekrétum szerint az értelem használatának a kezdete. Ekkor már nem csak lehet, hanem mindenképpen kell is a szentáldozáshoz bocsájtani a gyermeket, amint minden hívő tartozik hűsvét táján az isteni és egyházi törvénynek eleget tenni.”

A másik fontos kérdésről, az elsőáldozáshoz *feltétlenül* megkívánt hittani ismeretekről pedig így nyilatkozik a bitoros.

„A dekrétum világosan és határozottan kimondja, hogy szükséges és elegendő tudnivaló a hit főigazságainak az első áldozó értelméhez mért tudása. Pontosan szólva tehát a gyermeknek tudnia kell a következőket:

1. Csak egy Isten van és ez három személyű.
2. Isten megjutalmazza a jót és megbünteti a gonoszt.
3. A Szentháromság második személye az Úr Jézus Krisztus, Szűz Máriától született, a keresztfán meghalt érettünk, eltemették, és feltámadt s ezzel megváltott minket.
4. Továbbá tudjon gyónni és legyen némi fogalma a bérmlásról, mindenekelőtt pedig hinnie kell, hogy Jézus, Isten egyszülött fia, a mi Megváltónk és bíránk, a legméltóságosabb Oltárszentségben jelen van.

„Nem szükséges tehát hatalmas köteteket és terjedős katekizmusokat használni, az első áldozáshoz valóban nem kell részletesebb katechetikai oktatás, mint amit a fentiek megkívánnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az első szentáldozás után meg kell elégednünk azzal, amit a gyermekek már tudnak. A pápa, aki maga is adott ki katekizmust, azt akarja, hogy a tulajdonképeni és alapos hitoktatás az első szentáldozás után történjék. Ez a hitoktatás azután nem ismer korhatárt, mert a keresztyén tanítás mérhetetlen kincseket és életbölcseséget rejt magában, megállni tehát semmi szűm alatt sem szabad, mert erre az életbölcseségre nekünk szükségünk van.”

„Vigyük tehát a dekrétum parancsára a gyermekeket kellő időben az első szentáldozáshoz; az első szentáldozás után részesítsük őket a teljes hitoktatásban, buzdítsuk a gyakori szentáldozásra. Így majd igaz keresztyéneket nevelünk, akik áldozatokra is készek, hogy Krisztushoz való hűségüknek bizonyágát adják.”

A gyermek szentáldozásra való előkészítése és oktatása már akkor elkezdődik, amikor az édesanya ölébe ülteti és keresztyetésre vezeti az ügyetlen kicsi kezét. Amikor a gyermek a szavak értelmét már felfogja, megtanítják a keresztyetés szavaira. Szemléletesen magyarázzuk el az Atyának, mint teremtőnek fogalmát, akitől minden jó származik, s aki a napot és csillagos eget és mindazt a szépet és jót teremtetie, ami az ő kis életében szerepel, s aki folytonosan gondot visel ránk.

Megismertetjük a második isteni személlyel, a Fiúval, akinek édesanyja Szűz Mária, nevelő atyja szent József, aki egy ideig itt élt közöttünk a földön, meghalt a keresztfán a mi rosszaságunkért, azért, hogy az ő kedvéért a teremtő Atya megbocsásson az embereknek. S megis-

mertetjük vele a harmadik isteni személyt, a Szentlelket, aki a mennyei Atyának és az Úr Jézusnak szeretetét adja nekünk.

Ha a gyermek ezt már tudja, rövid, rendszeres reggeli és esti ima-hoz szoktatjuk és bekapcsoljuk a család imaéletébe.

Az egyházi évvel együttthaladva, fokozatosan megismertetjük a szentírási történetekkel. Gyermeknyelven, színesen mondjuk el ezeket, de vigyázva, hogy pontosan ragaszkodjunk a Szentíráshoz és ne vigyünk bele semmi legendás elemet. Így ismeri meg az Úr Jézus gyermekkorát (Jézuska helyett mondjunk már kezdetben is inkább kis Jézust és később, amikor már az Oltáriszentségről beszélünk, térjünk át az Úr Jézus megnevezésre), a Szűzanyát, Szent Józsefet, a szent családot, az angyalokat, az őrangyalt. Az utóbbival kapcsolatban mondjuk el Tóbiás és Ráfáel kedves történetét az Ószövetségből. Szemléltető eszközül használunk szentképeket, karácsonykor a jászolt és a Betlehemet. Nagyböjtben ismertessük meg a szenvedéstörténettel. Először hívjuk fel figyelmét a feszületre, később, ha van rá mód, vigyük el a templomba és mutassuk meg a keresztút képeit. Nagyhéten a szent sírt. A szenvedés minden melegszívű kisgyermeket megindít, különösen mikor megmagyarázzuk, hogy az Úr Jézus mindannyiunk bűnéért szenvedett, az ő kis vétkeiért is. Itt rakjuk le az alapjait a gyermek későbbi lelkiismeretvizsgálatának és őszinte bűnbánatának. Az utolsó vacsora történetében már felhívjuk figyelmét a fehér ostyában lakó Úr Jézusra, akit a templomban mindig ott találunk, és akinek mindig örömet szerzünk, ha meglátogatjuk. Húsvétkor elmondjuk, hogy az Úr Jézus meghalt ugyan a mi bűneinkért, de harmadik napon feltámadt és felment mennyei Atyjához az égbe. Onnan küldte el nekünk pünkösdkor a Szentlelket.

A következőkben elmondjuk a Szentírásból Jézus és a gyermekek történetét. (Mt. 19.), kiemelve, hogy mennyire szereti az Úr Jézus a gyermekeket. Milyen jó volt azoknak a kicsinyeknek, akik akkor éltek, amikor Jézus a földön járt, és az édesanyjuk odavihette őket hozzá. De azért most sem vagyunk elhagyottak, mert az Úr Jézus ma is itt van közöttünk, ma is éppen úgy szereti és hívja a gyermekeket. Hol és mikor? A templomban, a fehér ostyában. Sőt még többet tesz, mint azokkal a gyermekekkel, akiket megölelt, mert mindazoknak, akik szeretik Őt és vágyódnak utána, a szentáldozásnál szívébe. költözik. Így építjük fokozatosan a gyermekben a vágyat az Oltáriszentségben lakó Úr Jézus után.

Ha ez a vágy már felébredt benne, akkor készségesen és örömmel tanulja meg a rövid kis fohászokat, és imákat, majd az Üdvöz!égyet és Miatyánkot. Ekkor már elkezdhetjük az esti lelkiismeretvizsgálatot, ami alapját képezi a szentgyónásra való előkészületnek. A jó lelkiismeretvizsgálathoz a Szentlélek Úristen segítségét kérjük. Ezt szemléltető képpel vezethetjük be. A szobába bevilágító napsugár útjában meglátjuk a táncoló porszemeket, amelyeket a szoba többi részében nem veszünk észre. Mint a napsugár a szobát, úgy világítja meg lelkünket a Szentlélek. Az Ő világosságánál látjuk meg legkisebb vétkeinket, még a porszemeket is.

A lelkiismeretvizsgálat pontjai közül az első az imádság. Nem felejtett-e el imádkozni? szépen imádkozott-e? Az imádság a jó Istennel való beszélgetés. A következő az őszinteség, füllentes, hazugság, majd a gyermek apró vétkei, hibái, torkosság, engedetlenség (szülők, előljárók), irigység, féltékenység (testvérek, pajtasok).

Külön feladat a szentmise főbb mozzanatainak megismertetése. Először a szentmise elején és végén az áldással kapcsolatos keresztvetésre hívjuk fel a gyermek figyelmét, mert ezt már ő is tudja, és így érdeklődéssel részt vesz benne. A következő az Úrfelmutatás, amit csengetés jelez. Itt már nagyon jól felhasználhatjuk odahaza a misetáblát. Ez keményre kidolgozott tábla az oltárnak és környékének képével. Az oltár asztalán, lépcsőjén és az oltárhoz vezető úton nyílások vannak bevágyva, amelyekben a mozgatható pap és ministráns alakokat, és a szentmisénél használt eszközöket ki- és behelyezhetjük, amint a szentmise különböző részeinek magyarázata kívánja. Ez később a ministrálás tanítására is igen alkalmas segédeszköz. Amikor az Úrfelmutatást már tudja, felhívjuk a figyelmét a hívek áldozására és ezzel megint fokozzuk benne a vágyat, hogy ő is szentáldozáshoz járuljon.

Ekkor már nagyon kevés tanulnivaló van hátra ahhoz, hogy a gyermek elsőáldozó lehessen.

Ha még nem ismerné, elmondjuk az Ószövetségből Ádám és Éva történetét. Megtanítjuk ezzel kapcsolatban, hogy mi az eredeti bűn. Minden ember ezzel születik, s a keresztség szentségében tisztul meg, lesz a lelke hófehér és jut a megszentelt kegyelem állapotába. Ezt akkor veszíti el, ha halálós bünt követ el. A jó Isten irgalma és kegyelme azonban végtelenül nagy. Ő megengedi, hogy a bűnbánat szentségében ismét fehérre mossuk lelkünket. Ehhez azonban az szükséges, hogy hátat fordítsunk a bűnnek megbánjuk, meggyónjuk. Akkor a pap a jó Istentől kapott hatalmánál fogva feloldoz, és ettől lelkünk ismét tiszta, hófehér lesz.

Mikor az első szentáldozás idejét már tudjuk, a közvetlen előkészületet még a következőkkel tehetjük melegebbé. Az édesanya egy fehér papírlapra virágcsoportot rajzol, ahol a virágok szirmai kis szivalakúak. A gyermek minden egyes jócselekedetének és erénygyakorlatának jutalma egy-egy szírom kiszínezése. Az így elkészített virágcsoport lesz az Úr Jézus számára a gyermek ajándéka az első áldozás napján. — Mélyíthetjük a kis elsőáldozó élményét, ha örömeiben a család többi tagjai is résztvesznek. A nagyobb testvérek az előkészület idejében imájukkal és apró áldozataikkal és önmegtadásaikkal segítik a kicsit, hogy első áldozása minél gyümölcsözőbb legyen. Az első áldozás napján pedig ott térdelnek vele együtt az áldozató-rácsnál mindazok, akik közel állnak hozzá, szülei, testvérei és a közeli rokonok.

Az első szentáldozás ünnepélyességét ez a családi lelki közösség adja, nem az új ruha, a fényképezés és egyéb szokásos külsőségek.*

* Az édesanyának az előkészítésben segítségére lehetnek a következő könyvek: *Turmezei*: Munkafüzet, Korda kiadás. *Sudbrack—Csavossy*: Az Úr Jézus kis kegyeltje. Korda. *Turmezei*: Előkészítőoktatások az első szentgyónásra és szentáldozásra. Korda.